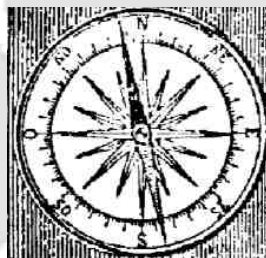

WYKLUCZENI SPOŁECZNIE Z RYNKU PRACY PODSTAWOWE UPRAWNIENIA

Stan prawny na dzień 1 listopada 2008 r.

WYDANIE III

Poznaj

Swoje

Prawa

WYDANIE I REDAKCJA:

Stowarzyszenie Klon/Jawor

ul. Szpitalna 5/5

00-031 Warszawa

tel. (0-22) 828 91 28

fax (0-22) 828 91 29

e-mail: klon@klon.org.pl

<http://www.klon.org.pl>

<http://www.ngo.pl>

© Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2008

Wykorzystywanie fragmentów lub całości tekstów broszur z serii „Poznaj Swoje Prawa” wyłącznie za zgodą wydawcy.

FINANSOWANIE:

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

w ramach Rządowego Programu

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2008

Tekst przygotowali: Rafał Kowalski, Renata Niecikowska (Stowarzyszenie Klon/Jawor) na podstawie następujących opracowań z serii „Poznaj Swoje Prawa”: „Bezrobotni – pomoc, rejestracja, uprawnienia”, E. Bartoszyńska, J. Białas, R. Kowalski, A. Kuć (wykorzystano w rozdziale III, IX), „Niepełnosprawni – aktywne formy pomocy na rynku pracy”, E. Bartoszyńska, R. Kowalski, A. Kuć (wykorzystano w rozdziale V, VI, VIII), „Niepełnosprawni – rehabilitacja zawodowa i społeczna”, M. Świerczyński (wykorzystano w rozdziale VII).

Dziękujemy za konsultacje wydania pierwszego (Warszawa, 2006): Paulinie Chodyrze z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ilonie Gosk, Magdalenie Huszczy i Magdalenie Klaus z Fundacji Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Joannie Starędze-Piasek z Instytutu Rozwoju Służb Społecznych, Wojciechowi Piętce ze Stowarzyszenia Przyjaciół Integracji.

Konsultacja wydania III: Jacek Białas.

WYKLUCZENI SPOŁECZNIE Z RYNKU PRACY PODSTAWOWE UPRAWNIENIA

*Stan prawny na dzień 1 listopada 2008 r.
wydanie III*

Spis treści

I. Wstęp.....	2
II. Komu i jaka pomoc przysługuje.....	4
III. Pomoc urzędu pracy.....	9
IV. Pomoc ośrodka pomocy społecznej.....	19
V. Zatrudnienie socjalne.....	23
VI. Spółdzielnia socjalna.....	27
VII. Pomoc oferowana wyróżnionym grupom – przykłady.....	31
VIII. Szukamy pomocy w organizacjach.....	34
IX. Przydatne kwoty.....	37

I. WSTĘP

Czego dotyczy tekst i do kogo jest kierowany

Tekst opisuje najważniejsze formy pomocy dla osób wykluczonych społecznie, które mają szczególne trudności ze znalezieniem pracy lub jej utrzymaniem (są wykluczone z rynku pracy). Trudności te mogą wynikać z osobistej sytuacji (np. są to osoby bezdomne, wychodzące z nałogów, opuszczające więzienia), z niskich kwalifikacji lub z długiego okresu pozostawania bez pracy, a także z przyczyn takich jak np. niepełnosprawność. Wymienione problemy mogą wystąpić jednocześnie, przez co mają jeszcze większy wpływ na trudną sytuację danej osoby. Staramy się unikać opisywania wsparcia dla osób, w przypadku których bezrobocie jest sytuacją przejściową na drodze do znalezienia pracy (tak jak np. w przypadku wielu absolwentów lub osób okresowo tracących zatrudnienie). Nie opisujemy też innych, niż pomoc w znalezieniu zatrudnienia, form pomocy, np. w postaci zasiłków (*więcej informacji na ten temat można znaleźć w innych opracowaniach z serii „Poznaj Swoje Prawa”*).

Poprzez przedstawienie dostępnych sposobów pomocy chcemy zachęcić osoby wykluczone społecznie z rynku pracy do korzystania z różnych uprawnień, z których mogą korzystać, ale nie zawsze wiedzą o ich istnieniu. Mamy nadzieję, że zawarte w opracowaniu informacje będą też przydatne pracownikom organizacji i instytucji, których zadaniem jest pomoc osobom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej.

Co to jest wykluczenie społeczne – trochę teorii

Naszym celem nie jest opisywanie licznych, skomplikowanych definicji i dokumentów (zarówno europejskich, jak i krajowych) związanych z wykluczeniem społecznym. Niemniej trudno nie odnieść się w tym tekście ogólnie do tego, co wynika z różnych opracowań, określających na czym polega wykluczenie społeczne.

I tak, dla przykładu, według „Diagnozy społecznej 2005” wykluczenie społeczne przejawia się brakiem lub niewystarczającym poziomem uczestnictwa w głównym nurcie społeczeństwa i dostępu do rynku pracy, edukacji, opieki medycznej, zabezpieczenia społecznego. „Diagnoza społeczna 2007”, opisując wykluczenie społeczne, w pierwszej kolejności zwraca uwagę na ubóstwo i bezrobocie.

Z kolei według Narodowej Strategii Integracji Społecznej NSIS (formalnie dokument ten już nie obowiązuje; służył do przygotowania

Krajowego Planu Działań na lata 2004-2006), wykluczenie społeczne to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie, zgodnie z prawem pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób.

Definicja wykluczenia społecznego znajduje się również w dokumentach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013. Definiuje on wykluczenie społeczne jako brak lub ograniczenie możliwości uczestnictwa, wpływania i korzystania z podstawowych instytucji publicznych i rynków, które powinny być dostępne dla każdego.

Co warto więc podkreślić **wykluczenie społeczne może występować w różnych sferach życia społecznego**, nie tylko na rynku pracy, ale też np. w kulturze, edukacji, w dostępie do świadczeń społecznych, w mieszkalnictwie. Trzeba pamiętać, że wykluczenie to wiele trudności na raz. Np. bycie osobą niepełnosprawną nie musi od razu oznaczać wykluczenia, ale osoba niepełnosprawna może być wykluczona, jeśli ma problemy, które się na siebie nakładają. Mogą to być, np. kłopoty z kształceniem, ze znalezieniem pracy – czyli na sytuację tej osoby składa się wiele trudności, a nie tylko sama niepełnosprawność.

Wykluczenie społeczne jest łączone z ubóstwem. Jednak nie można postawić znaku równości między zjawiskiem ubóstwa, a wykluczeniem społecznym. Osoby ubogie nie muszą być wykluczone i odwrotnie – osoby wykluczone niekoniecznie są ubogie.

Nowelizacje

III wydanie „Wykluczeni...” przygotowywane jest w okresie oczekiwania na kolejne nowelizacje ustaw, regulujących opisane tu formy pomocy. Nowelizacje czyli zmiany wprowadzone zostaną np. do ustawy o promocji zatrudnienia, nowy kształt będzie miał system pomocy niepełnosprawnym na rynku pracy, planuje się zmiany w ustawie o spółdzielniach socjalnych. Większość nowych przepisów zacznie obowiązywać w 2009 r. Choć na etapie dopracowywania nowelizacji w Sejmie trudno jest przewidzieć ich ostateczny kształt, tam gdzie jest to możliwe, staramy się sygnalizować oczekiwane zmiany.

II. KOMU I JAKA POMOC PRZYŚLUGUJE

Kto jest dotknięty lub zagrożony wykluczeniem – czyli jak korzystać z opracowania

Poszczególne akty prawne i systemy pomocy nie zawsze w jednakowy sposób postrzegają osoby wykluczone. Dlatego w poszczególnych rozdziałach opracowania, mówiąc o osobach wykluczonych, nie zawsze będziemy mieli na myśli tą samą grupę uprawnionych. Często w danej ustawie w ogóle nie znajdziemy określenia „wykluczeni”. Jednak, jeśli trudno nam znaleźć pracę i nie jest to trudność chwilowa, ale stan trwający długo i mający duży, destrukcyjny wpływ na nasze życie, nie zastanawiamy się czy na pewno pasujemy do którejś z definicji, czy prawnych określeń osób wykluczonych. Poszukajmy raczej wśród opisanych tu form pomocy dobrych sposobów na polepszenie swojej sytuacji.

Kto udziela pomocy	Z której ustawy wynika	Do których grup wykluczonych społecznie ustawa kieruje swoje działania	Z jakiej pomocy można skorzystać (wybrane przykłady)
pomoc urzędu pracy	ustawa z dn. 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy	Według art. 49 ustawy: 1) bezrobotni do 25 roku życia, 2) bezrobotni długotrwale lub kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka, 3) bezrobotni powyżej 50 roku życia, 4) bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego lub bez wykształcenia średniego, 5) bezrobotni samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia, 6) bezrobotni, którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia,	→ Udział w szkoleniu. → Pomoc doradcy zawodowego. → Dodatek aktywizacyjny – większy dochód przy małych zarobkach. → Nauka pracy podczas stażu lub przygotowania zawodowego.

Kto udziela pomocy	Z której ustawy wynika	Do których grup wykluczonych społecznie ustawa kieruje swoje działania	Z jakiej pomocy można skorzystać (wybrane przykłady)
pomoc urzędu pracy	ustawa z dn. 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy	7) bezrobotni niepełnosprawni to „osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy” i wobec nich przewiduje się dodatkowe działania, pomagające powrócić na rynek pracy. Można uznać, że znajdując się „w szczególnej sytuacji”, grupy te, w dużym stopniu wykluczone są z rynku pracy. Poza pomocą przewidzianą specjalnie dla ww. grup, osoby wykluczone mogą też korzystać z innych, ogólnie dostępnych form pomocy, jak np. szkolenia (warunkiem jest rejestracja w urzędzie pracy).	
pomoc ośrodka pomocy społecznej	ustawa z dn. 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej	Ustawa nie mówi co oznacza „wykluczenie społeczne”, nie definiuje go. Ale mówi o tym, komu jest udzielana pomoc społeczna. Przysługuje ona osobom i rodzinom w szczególności z powodu: 1) ubóstwa; 2) sieroctwa; 3) bezdomności; 4) bezrobocia; 5) niepełnosprawności; 6) długotrwałej lub ciężkiej choroby; 7) przemocy w rodzinie; 7a) potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi;	→ Pracownik socjalny pomaga zaplanować, co zrobić żeby poprawić swoją sytuację. → Pracownik socjalny poinformuje, gdzie zgłosić się na szkolenie, gdzie szukać ofert pracy. → Pracownik socjalny pomaga w kontakcie z centrum integracji społecznej, klubem pracy. → Pracownik socjalny może pomóc załatwić sprawę w urzędzie.

Wykluczeni społecznie z rynku pracy

Kto udziela pomocy	Z której ustawy wynika	Do których grup wykluczonych społecznie ustawa kieruje swoje działania	Z jakiej pomocy można skorzystać (wybrane przykłady)
pomoc ośrodka pomocy społecznej	ustawa z dn. 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej	<p>8) potrzeby ochrony matczyństwa lub wielodzietności;</p> <p>9) bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych;</p> <p>10) braku umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze;</p> <p>11) trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w RP status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą;</p> <p>12) trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego;</p> <p>13) alkoholizmu lub narkomanii;</p> <p>14) zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej;</p> <p>15) klęski żywiołowej lub ekologicznej.</p> <p>Wymienione powyżej grupy są podatne na wykluczenie społeczne i mogą korzystać z różnych form pomocy wynikających z ustawy.</p>	

Podstawowe uprawnienia

Kto udziela pomocy	Z której ustawy wynika	Do których grup wykluczonych społecznie ustawa kieruje swoje działania	Z jakiej pomocy można skorzystać (wybrane przykłady)
klub lub centrum integracji społecznej	ustawa z dn. 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym	<p>W ustawie tej po raz pierwszy w polskim prawie pojawiło się pojęcie „wykluczenia społecznego” – zgodnie z art. 1 przepisy ustawy stosuje się w szczególności do:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) bezdomnych realizujących indywidualny program wychodzenia z bezdomności, 2) uzależnionych od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego, 3) uzależnionych od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej, 4) chorych psychicznie, 5) długotrwale bezrobotnych, 6) zwalnianych z zakładów karnych, mających trudności w integracji ze środowiskiem, 7) uchodźców realizujących indywidualny program integracji, 8) osób niepełnosprawnych, <p>którzy podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie samodzielnie zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych,</p>	Uczestnik zajęć w centrum integracji społecznej zdobywa nowe umiejętności zawodowe, uczy się gospodarować swoimi dochodami.

Kto udziela pomocy	Z której ustawy wynika	Do których grup wykluczonych społecznie ustawa kieruje swoje działania	Z jakiej pomocy można skorzystać (wybrane przykłady)
klub lub centrum integracji społecznej	ustawa z dn. 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym	znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym.	
spółdzielnia socjalna	ustawa z dn. 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych	Ustawa wprowadziła nową formę aktywizacji osób mających szczególne trudności na rynku pracy – spółdzielnie socjalne. Spółdzielnię socjalną mogą założyć (art. 4): → osoby bezrobotne, → osoby niepełnosprawne, → osoby, o których mowa w ustawie o zatrudnieniu socjalnym. Można uznać, że wymienione grupy to, zgodnie z tą ustawą, grupy wykluczone społecznie.	→ Osoby wykluczone wspólnie zakładają spółdzielnię, która dzięki wspólnej pracy będzie dla nich źródłem dochodów. → Kiedy samodzielna działalność gospodarcza jest niewyobraźalnym wyzwaniem, łatwiej jest robić coś w grupie.

W kolejnych rozdziałach opracowania omawiamy szerzej formy wsparcia podane w ostatniej kolumnie tabeli. **Jest to pomoc w znalezieniu pracy, odzyskaniu pracy, utrzymaniu zatrudnienia.** Do osób wykluczonych społecznie kierowane są również inne rodzaje pomocy (np. pomoc materialna, zapewnienie schronienia, posiłku, specjalistyczne poradnictwo, pomoc w wychodzeniu z nałogów itp.) – **formy te nie są jednak tematem tego opracowania.**

III. POMOC URZĘDU PRACY

Podstawa prawna:

→ *ustawa z dn. 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r., Nr 69, poz. 415 z późn. zm.),*

→ *rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dn. 26 listopada 2004 r. w sprawie rejestracji bezrobotnych i poszukujących pracy (Dz. U. z 2004 r., Nr 262, poz. 2607 z późn. zm.).*

Główny akt prawny określający zadania państwa w zakresie przeciwdziałania bezrobociu, to ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Realizują je m.in. powiatowe urzędy pracy (PUP). Zwykle najbardziej znanymi formami pomocy, które można uzyskać w powiatowym urzędzie pracy jest zasiłek oraz rejestracja, pozwalająca na uzyskanie uprawnień do bezpłatnego leczenia (urząd odprowadza za nas składki na ubezpieczenie zdrowotne). Warto pamiętać, że urzędy pracy mają nie tylko takie zadania i powinny przede wszystkim aktywnie pomagać (także osobom wykluczonym) w znalezieniu zatrudnienia.

Ustawa o promocji zatrudnienia – zasiłki i rejestracja

Ustawa o promocji zatrudnienia opisuje pomoc dla osób, które straciły lub nie znalazły pracy, poszukują pracy, z powodu braku pracy znajdują się w trudnej sytuacji materialnej. Jedną z form pomocy z ustawy o promocji zatrudnienia jest zasiłek dla bezrobotnych. Stanowi on wsparcie pieniężne, mające, na określony czas, zastąpić dochody i pozwalające przetrwać ciężki okres bez pracy. Trzeba jednak pamiętać, że z założenia pomoc finansowa jest pomocą okresową. Zasiłek nie zabezpiecza dochodów „na zawsze” (inaczej jest ze świadczeniem przedemerytalnym, przyznawanym i wypłacanym przez ZUS na podstawie ustawy o świadczeniach przedemerytalnych, które w ostateczności staje się pomostem między ostatnim zatrudnieniem a emeryturą). Ustawa zakłada, że celem osoby bezrobotnej jest znalezienie zatrudnienia – zasiłek ma tylko zapewnić jej minimum dochodu, umożliwiające przetrwanie okresu poszukiwania pracy czy zdobywania kwalifikacji. Podobną rolę pełnią też inne okresowe formy wsparcia pieniężnego, takie jak stypendia czy dodatki szkoleniowe. Więcej o zasiłku dla bezrobotnych i zasadach jego przyznawania piszemy w opracowaniu z serii „Poznaj Swoje Prawa” pt. „Bezrobotni – pomoc, rejestracja, uprawnienia”.

Rejestracja w urzędzie pracy

Podstawowym warunkiem otrzymania pomocy przewidzianej w ustawie o promocji zatrudnienia (zarówno zasiłku, jak i innych form, o których szerzej piszemy w dalszej części tekstu) jest rejestracja w powiatowym urzędzie pracy. Rejestrujemy się jako osoba bezrobotna. Status osoby bezrobotnej daje nam możliwość korzystania z różnego rodzaju pomocy (m.in. szkoleń, staży czy zasiłku dla bezrobotnych). Jeśli nie uzyskamy statusu osoby bezrobotnej możemy zarejestrować się w urzędzie pracy jako osoba poszukująca pracy (mając ten status również skorzystamy z różnych rodzajów wsparcia, ale będzie ich mniej niż tych dla osób bezrobotnych). Pamiętajmy: jeśli chcemy skorzystać z opisanych poniżej form pomocy, w większości przypadków będziemy musieli się zarejestrować.

Status bezrobotnego

Za bezrobotnego uznaje się osobę spełniającą poniższe kryteria:

- niezatrudnioną i niewykonującą innej pracy zarobkowej, zdolną i gotową do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy, bądź, jeśli jest osobą niepełnosprawną, zdolną i gotową do podjęcia zatrudnienia co najmniej w połowie tego wymiaru czasu pracy,
- nieuczącą się w szkole, z wyjątkiem szkół dla dorosłych lub szkół wyższych (gdzie studiuje w formie studiów niestacjonarnych),
- zarejestrowaną w powiatowym urzędzie pracy,
- poszukującą zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej.

W rozumieniu ustawy nie jest się osobą bezrobotną, jeśli nie ukończy się 18 lat. Osobą bezrobotną nie jest również kobieta, która ukończyła 60 lat, lub mężczyzna, który ukończył 65 lat. Bezrobotnym nie jest osoba uprawniona m.in. do renty lub emerytury, renty rodzinnej w wysokości przekraczającej połowę minimalnego wynagrodzenia za pracę, świadczenia przedemerytalnego, zasiłku chorobowego i macierzyńskiego, renty socjalnej, zasiłku stałego czy świadczenia pielęgnacyjnego. Ustawa wymienia jeszcze kilka przypadków, w których danej osobie nie można nadać statusu bezrobotnego, związanych np. z osiąganiem określonych dochodów, posiadaniem nieruchomości rolnej czy odbywaniem kary pozbawienia wolności.

Osoba poszukująca pracy

Czasami osobom wykluczonym może być trudno uzyskać i utrzymać status bezrobotnego (np. statusu nie otrzymują niepełnosprawni,

pobierający renty socjalne). Jednak osoby, które nie spełniają warunków do uzyskania tego statusu mogą zarejestrować się w powiatowym urzędzie pracy, jako osoby poszukujące pracy. Osoba poszukująca pracy to osoba niezatrudniona poszukująca zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej oraz osoba zatrudniona zgłaszająca zamiar podjęcia innej pracy lub w większym wymiarze czasu.

Dokumenty wymagane przy rejestracji:

- dowód osobisty lub inny dokument tożsamości,
- dokumenty potwierdzające wykształcenie (np. dyplom, świadectwo ukończenia szkoły, zaświadczenie o ukończeniu kursu lub szkolenia),
- świadectwa pracy oraz inne dokumenty niezbędne do ustalenia uprawnień,
- dokument stwierdzający przeciwwskazania do wykonywania określonych prac, jeżeli osoba rejestrująca się taki dokument posiada,
- osoba niepełnosprawna przedstawia dodatkowo orzeczenie potwierdzające stopień niepełnosprawności lub niezdolność do pracy.

Powyższe dokumenty przedstawia się „do wglądu”. Urząd pracy może z przedstawionych dokumentów sporządzić kopie.

Każdy zarejestrowany bezrobotny ma założoną kartę rejestracyjną, w której zapisane są aktualne dane takie jak: data urodzenia, miejsce zamieszkania, okresy dotychczasowej pracy, terminy stawiania się w urzędzie pracy, złożone już propozycje zatrudnienia lub inne formy udzielonej pomocy.

Podstawowe obowiązki bezrobotnych i utrata statusu

Bezrobotny ma obowiązek zgłaszania się w wyznaczonych terminach w urzędzie pracy, żeby zapoznać się z ofertami pracy i potwierdzić gotowość podjęcia pracy. Osoba, która nie stawi się w wyznaczonym terminie i w ciągu 7 dni nie powiadomi o uzasadnionej przyczynie swojej nieobecności utraci status bezrobotnego na 3 miesiące, licząc od dnia niestawienia się w urzędzie. Utrata statusu osoby bezrobotnej (a więc również utrata uprawnień, o których piszemy w dalszej części rozdziału) nastąpi też, jeśli bezrobotny odmówi bez uzasadnionej przyczyny przyjęcia propozycji odpowiedniego zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, wykonywania prac społecznie użytecznych, prac interwencyjnych lub robót publicznych albo udziału w szkoleniu, stażu lub przygotowaniu zawodowym w miejscu pracy (utrata następuje również

jeśli bezrobotny z własnej winy przerwie staż, szkolenie, prace społecznie użyteczne itp.), utrata statusu następuje na 90 dni.

Bezrobotny ma obowiązek w ciągu 7 dni zawiadomić powiatowy urząd pracy o podjęciu zatrudnienia, innej pracy zarobkowej lub pozarolniczej działalności oraz o innych okolicznościach powodujących utratę statusu bezrobotnego albo utratę prawa do zasiłku.

Szkolenia, poradnictwo, pośrednictwo

Zebrane poniżej formy pomocy kierowane są do wszystkich osób bezrobotnych. Osoby wykluczone powinny jednak zwrócić na te formy szczególną uwagę. Dają one bowiem możliwość:

- zdobycia lub zwiększenia kwalifikacji (których zwykle osobom wykluczonym brakuje),
- dowiedzenia się do jakiej pracy mamy predyspozycje, a jakiej raczej powinniśmy unikać,
- uzyskania pomocy finansowej np. w przypadku pracy niskopłatnej (przez co zachęcają do jej podjęcia),
- znalezienia odpowiedniego zatrudnienia.

Podane niżej działania inicjowane są przez powiatowe urzędy pracy. Mogą odbywać się w ich siedzibach, ale również mogą być realizowane gdzie indziej lub nawet zlecane innym podmiotom (np. organizacjom pozarządowym). Jednak, jeśli nie wiemy gdzie szukać pomocy, zawsze pierwsze kroki powinniśmy skierować do urzędu pracy i tam szukać informacji. W 2009 r. planuje się wyodrębnić w urzędach pracy centra aktywizacji zawodowej, które będą zajmować się wyłącznie aktywnymi formami wsparcia bezrobotnych (tzw. usługami i instrumentami rynku pracy).

Szkolenia

Urząd pracy może skierować osobę bezrobotną na szkolenie. Szkolenie daje możliwość nabycia kwalifikacji zawodowych (gdy brak nam jakichś kwalifikacji) lub ich zmiany/ uzupełnienia (jeśli np. z naszymi dotychczasowymi kwalifikacjami nie możemy znaleźć pracy). Szkolenie może również dotyczyć nauki aktywnego poszukiwania pracy. Bezrobotnemu skierowanemu na szkolenie przysługuje dodatek szkoleniowy w wysokości 20% podstawowej kwoty zasiłku dla bezrobotnych (*kwoty podajemy na końcu opracowania*). Decyzję o podjęciu szkolenia powinniśmy przemyśleć, ponieważ osoba, która z własnej winy nie ukończy szkolenia, jest zobowiązana do zwrotu jego kosztów. Nie dotyczy to sytuacji, kiedy powodem nieukończenia szkolenia było rozpoczęcie pracy.

Bezrobotny może również uzyskać:

- nieoprocentowaną **pożyczkę na sfinansowanie kosztów szkolenia** (do wysokości 400% przeciętnego wynagrodzenia), dzięki któremu osoba ta będzie miała możliwość podjęcia zatrudnienia wymagającego szczególnych kwalifikacji, a także
- **dofinansowanie kosztów studiów podyplomowych** (do wysokości 75% kosztów),
- **dofinansowanie** (do wysokości 50% przeciętnego wynagrodzenia) **kosztów egzaminów** umożliwiających uzyskanie świadectw, uprawnień zawodowych itp. niezbędnych do wykonywania danego zawodu.

Poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy

Poradnictwo świadczone jest jako porady indywidualne lub grupowe. Mogą z niego korzystać zarówno bezrobotni, jak i osoby poszukujące pracy. Polega m.in. na pomocy w wyborze odpowiedniego zawodu lub odpowiedniej oferty. Poradnictwo realizowane jest również w Klubach Pracy, które działają przy powiatowych urzędach pracy. W trakcie zajęć w klubach uczestnicy zdobywają wiedzę i umiejętności, pomocne w szukaniu pracy np. umiejętność pisania listów motywacyjnych, życiorysów zawodowych, techniki autoprezentacji, sposoby znajdowania ofert. Urzędy zbierają też i udostępniają oferty pracy oraz inicjują kontakty pracodawców z poszukującymi zatrudnienia.

Dodatek aktywizacyjny

Przyznawany jest bezrobotnemu, uprawnionemu do zasiłku dla bezrobotnych, w dwóch sytuacjach:

- 1) Jeśli na podstawie skierowania urzędu podejmuje zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy, a jego wynagrodzenie jest niższe od minimalnego wynagrodzenia za pracę. W tym przypadku dodatek powinien uzupełnić wynagrodzenie do kwoty minimalnego wynagrodzenia. Dodatek nie może jednak przekroczyć 50% zasiłku dla bezrobotnych (*kwoty podajemy na końcu opracowania*). Przysługuje przez okres, w jakim wypłacany byłby zasiłek. Dodatek nie przysługuje, jeśli pracodawca otrzymał z PUP dofinansowanie do stanowiska pracy.
- 2) Podejmuje zatrudnienie lub inną pracę zarobkową z własnej inicjatywy. Wysokość dodatku w tej sytuacji wynosi również 50% zasiłku, ale przysługuje tylko przez połowę okresu, w jakim przysługiwałby zasiłek. Dodatek nie przysługuje w przypadku podjęcia zatrudnienia poza granicami Polski oraz jeśli zatrudnienie następuje u pracodawcy, dla którego osoba pracowała bezpośrednio przed zarejestrowaniem jako osoba bezrobotna.

Zwrot kosztów przejazdów lub kosztów zakwaterowania

Zwrot taki może nastąpić, jeśli osoba bezrobotna podejmuje zatrudnienie, rozpoczyna staż, przygotowanie zawodowe w miejscu pracy, bądź uczestniczy w szkoleniu na podstawie skierowania urzędu pracy poza miejscem zamieszkania. Zwrot nie zostanie przyznany, jeśli uzyskiwane przez nas wynagrodzenie przekracza 200% minimalnego wynagrodzenia za pracę. W przypadku zwrotu kosztów zakwaterowania, czas dojazdu i powrotu do miejsca stałego zamieszkania musi wynosić ponad 3 godziny (i w związku z tym skierowany decyduje się na zakwaterowanie w miejscowości, w której podejmuje pracę). Zwrot tych kosztów jest dokonywany maksymalnie przez okres 12 miesięcy.

Osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy

Ustawa o promocji zatrudnienia wyróżnia siedem grup, do których kierowane są specjalne formy wsparcia. Są to osoby znajdujące się w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Wyróżnione grupy przedstawia tabela. Wydaje się, że grup tych nie należy automatycznie uznawać za osoby wykluczone. Choć w takiej grupie jak bezrobotni długotrwale lub bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych znajdują się prawie wyłącznie marginalizowani, to już wśród bezrobotnych do 25 roku życia, znajdziemy wiele osób, których nie uznajemy za wykluczonych. Mimo to, ze względu na swój aktywny charakter, formy pomocy adresowane do osób znajdujących się w szczególnej sytuacji (np. staże) mogą mieć zastosowanie do kategorii osób wykluczonych, tak jak ją ujmujemy w opracowaniu. W praktyce aktywne formy pomocy mogą okazać się równie skuteczne dla osób mających ogromne trudności z wejściem na rynek pracy (wykluczeni), jak i dla tych, których sytuacja jest faktycznie znacznie lepsza (np. szukający pierwszej pracy absolwenci, którzy znajdują się w grupie bezrobotni do 25 roku). Podanie tych grup w tabeli poniżej ma więc głównie na celu lepsze zrozumienie form pomocy, o których mowa w dalszej części tego rozdziału (ponieważ ustawa o promocji zatrudnienia opisując te formy, wyraźnie przypisuje je do konkretnych grup).

Numer grupy	Nazwa grupy	Definicja grupy
GRUPA 1	bezrobotni do 25 roku życia	to bezrobotni, którzy do dnia zastosowania wobec nich określonej formy pomocy nie ukończyli 25 roku życia
GRUPA 2	bezrobotni długotrwale lub kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka	bezrobotni długotrwale to bezrobotni pozostający w rejestrze urzędu pracy łącznie przez okres 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego w miejscu pracy
GRUPA 3	bezrobotni powyżej 50 roku życia	to bezrobotni, którzy w dniu zastosowania wobec nich określonej formy pomocy ukończyli co najmniej 50 rok życia
GRUPA 4	bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego lub bez wykształcenia średniego	→ bezrobotni bez kwalifikacji to bezrobotni nieposiadający kwalifikacji do wykonywania jakiegokolwiek zawodu poświadczonych dyplomem, świadectwem, zaświadczeniem instytucji szkoleniowej lub innym dokumentem, uprawniającym do wykonywania zawodu → bezrobotni bez doświadczenia zawodowego to bezrobotni, którzy wykonywali zatrudnienie oraz inną pracę zarobkową przez łączny okres poniżej 6 miesięcy
GRUPA 5	bezrobotni samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia	to bezrobotni samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych (<i>za osobę samotnie wychowującą dzieci uważa się jednego z rodziców albo opiekuna prawnego, jeżeli osoba ta jest panną, kawalerem, wdową, wdowcem, rozwódką, rozwodnikiem albo osobą, w stosunku do której orzeczono separację [...]; za osobę samotnie wychowującą dzieci uważa się również osobę pozostającą w związku małżeńskim, jeżeli jej mąż został pozbawiony praw rodzicielskich lub odbywa karę pozbawienia wolności</i>)

Numer grupy	Nazwa grupy	Definicja grupy
GRUPA 6	bezrobotni, którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia	osoby, które po opuszczeniu zakładu karnego nie mogą znaleźć pracy i uzyskają status osoby bezrobotnej (zarejestrują się w urzędzie pracy jako bezrobotne)
GRUPA 7	bezrobotni niepełnosprawni	to bezrobotni, którzy przy rejestracji potwierdzą swoją niepełnosprawność, przedstawiając odpowiednie orzeczenie (o stopniu niepełnosprawności, niezdolności do pracy lub grupie inwalidzkiej); więcej o tym, jak ustawa o promocji zatrudnienia traktuje osoby niepełnosprawne piszemy w opracowaniu z serii „Poznaj Swoje Prawa” pt. „Niepełnosprawni – aktywne formy pomocy na rynku pracy”

PRZYKŁADY POMOCY, Z KTÓREJ MOGĄ SKORZYSTAĆ OSOBY BĘDĄCE W SZCZEGÓLNEJ SYTUACJI NA RYNKU PRACY (czyli grupy wyróżnione w tabeli)

Osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy mogą korzystać z pomocy kierowanej do wszystkich bezrobotnych (opisanej w poprzednim podrozdziale). Jednak ze względu na szczególną sytuację, zostały stworzone inne, dodatkowe formy pomocy przeznaczone wyłącznie dla nich.

Staż. Urząd pracy może skierować bezrobotnego, z grupy 1 na staż u danego pracodawcy. Celem stażu jest nabycie umiejętności praktycznych. Staż może trwać do 12 miesięcy. Podczas stażu nie zostaje nawiązany stosunek pracy (nie zostaje podpisana umowa między pracodawcą a stażystą), a formą wynagrodzenia jest stypendium w wysokości 140% zasiłku dla bezrobotnych.

Przygotowanie zawodowe w miejscu pracy. To forma pomocy bardzo podobna do stażu, skierowana do osób z pozostałych grup (od grupy 2 do 7), które nie mogą znaleźć pracy z powodu nieodpowiednich kwalifikacji. Przygotowanie zawodowe nie może trwać dłużej niż 6 miesięcy. W tym przypadku również nie zostaje nawiązany stosunek pracy, a formą wynagrodzenia jest stypendium w wysokości 140% zasiłku dla bezrobotnych (*kwoty podajemy na końcu opracowania*).

Stypendia. Przysługują nie tylko osobom odbywającym opisane wyżej staże lub przygotowanie zawodowe. Stypendium otrzymuje się również z tytułu:

- odbywania szkolenia, na które skierowanie wydał PUP. Osobom z grupy 1 przysługuje stypendium w wysokości 40% zasiłku.
- pobierania nauki w szkole ponadpodstawowej lub ponadgimnazjalnej dla dorosłych albo w szkole wyższej (w ramach studiów niestacjonarnych). Osobom z grupy 1, będącym jednocześnie osobami bez kwalifikacji zawodowych, które w okresie 6 miesięcy od dnia zarejestrowania w PUP podejmą naukę, przysługuje stypendium w wysokości 50% zasiłku (przeważnie przysługuje przez okres 12 miesięcy od dnia podjęcia nauki). Warunkiem jest spełnienie kryterium dochodowego z *ustawy o pomocy społecznej*.

Zatrudnienie subsydiowane. To zatrudnienie w ramach tzw. prac interwencyjnych lub robót publicznych. Organizator robót lub pracodawca zatrudniający osobę w ramach prac interwencyjnych, otrzymuje przez ustalony okres zwrot części kosztów (wynagrodzenia, ubezpieczenia społecznego, wyposażenia nowego stanowiska pracy). Z pomocy w formie zatrudnienia subsydiowanego, w różnym stopniu mogą korzystać wszystkie wymienione grupy.

Wszystkie formy pomocy dla osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy oraz zasady ich stosowania znajdują się w ustawie o promocji zatrudnienia, do której tekstu należy się odwołać w konkretnym przypadku – formy te opisane są w artykułach 50-59 i 61. Przygotowywana nowelizacja ustawy o promocji zatrudnienia zmieni w 2009 r. część zasad dotyczących tych rodzajów pomocy (piszemy o tym w dalszej części rozdziału).

Pomoc dla osób starszych, pomoc dla młodzieży

Świadczenie przedemerytalne. Skorzystać z niego mogą starsi bezrobotni. To pomoc dla osób, które tracą źródło dochodu, mają duży staż pracy, ale nie nabyły jeszcze uprawnień do emerytury. Wysokość świadczenia: 757,79 zł miesięcznie. Jest ono przyznawane i wypłacane przez ZUS. Przed przyznaniem świadczenia urząd pracy podejmuje działania mające przywrócić daną osobę na rynek pracy (kieruje na szkolenie lub znajduje propozycję zatrudnienia). Więcej informacji na temat tego rodzaju pomocy można znaleźć w opracowaniu z serii „Poznaj Swoje Prawa” pt. „Bezrobotni – pomoc, rejestracja, uprawnienia”.

Ochotnicze Hufce Pracy. To wyspecjalizowane placówki, które działają w zakresie zatrudnienia oraz przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu młodzieży. Organizują one zatrudnienie dla:

- młodzieży w wieku powyżej 15 lat, która nie ukończyła szkoły podstawowej lub gimnazjum (albo nie kontynuuje nauki po ukończeniu tych szkół),
- bezrobotnych w wieku do 25 roku życia,
- uczniów i studentów.

Poza tym OHP prowadzą m.in. poradnictwo zawodowe, agencje zatrudnienia oraz refundują pracodawcom koszty wynagrodzenia i składek na ubezpieczenie społeczne młodocianych pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego. Więcej informacji na temat działalności OHP można znaleźć w internecie, na stronie <http://www.ohp.pl>.

Nowelizacja ustawy o promocji zatrudnienia

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy jest jednym z tych aktów prawnych, które często są nowelizowane, czyli wprowadzane są do nich zmiany. Duża nowelizacja ustawy szykowana jest również na 2009 r. Prawdopodobnie część nowych przepisów zacznie działać od początku 2009 r., inne mogą wejść w życie później (np. nowy sposób ustalania wysokości zasiłku planuje się wprowadzić od 2010 r.). Obecnie (listopad 2008 r.) nowelizacja, nad którą pracują posłowie, proponuje m.in. następujące zmiany:

- stworzenie w urzędach pracy (wydzielenie) centrów aktywizacji zawodowej (CAZ), które zajmowałyby się aktywnymi formami pomocy bezrobotnym (czyli większością opisanych wyżej form wsparcia),
- zwiększenie kwot stypendiów (pomocy wypłacanej bezrobotnym uczestniczącym w szkoleniach),
- nowe wielkości zasiłku (ale prawdopodobnie nie w pierwszym roku obowiązywania nowych przepisów),
- nowe aktywne formy pomocy bezrobotnym (np. przygotowanie zawodowe dorosłych) oraz modyfikacja dotychczasowych form (np. staży i przygotowania zawodowego w miejscu pracy, stypendium na kontynuowanie nauki),
- doprecyzowanie definicji z art. 2 (to stały element konieczny przy prawie każdej nowelizacji).

Czytelnicy broszury powinni uwzględnić możliwość wprowadzenia powyższych zmian i na bieżąco szukać aktualnych informacji (np. w urzędach pracy, biurach porad obywatelskich, w internecie).

IV. POMOC OŚRODKA POMOCY SPOŁECZNEJ

Podstawa prawna:

- *ustawa z dn. 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r., Nr 115, poz. 728 z późn. zm.)*

Pomoc społeczna ma na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości (art. 2).

Ustawa o pomocy społecznej określa rodzaje zasiłków wypłacanych przez ośrodki pomocy społecznej (OPS), kryterium dochodowe, wysokości świadczeń i zasady ich waloryzowania. System zasiłków oparty jest na trzech podstawowych rodzajach zasiłków: zasiłku stałym, okresowym i celowym. Są to najważniejsze świadczenia pieniężne opisane w ustawie. Osoby zainteresowane zasiłkami wypłacanymi przez ośrodki pomocy społecznej mogą szukać informacji w opracowaniu z serii „Poznaj Swoje Prawa” pt. „Kto i kiedy może otrzymać zasiłek z pomocy społecznej”. Ośrodki pomocy społecznej często zaangażowane są również w system świadczeń rodzinnych oraz dodatków mieszkaniowych. O tych zagadnieniach piszemy w opracowaniach z serii „Poznaj Swoje Prawa”: „Świadczenia rodzinne” oraz „Kto może otrzymać dodatek mieszkaniowy”.

Wsparcie dla osób w trudnych sytuacjach to również świadczenia niepieniężne. Tak więc pomoc społeczna to, poza systemem zasiłków, również:

- praca socjalna,
- opłacanie składek na ubezpieczenie,
- pomoc rzeczowa,
- udzielanie schronienia, zapewnienie ubrania, posiłku,
- poradnictwo specjalistyczne,
- interwencja kryzysowa,
- świadczenie usług opiekuńczych.

Powyższa lista nie jest pełna – ustawa zawiera regulacje dotyczące większej liczby świadczeń, które powinny być realizowane w systemie pomocy społecznej. Specjalne rozdziały dotyczą takich zagadnień jak: zasady organizowania opieki nad dzieckiem (poradnictwa

rodzinnego, rodzin zastępczych, placówek opiekuńczych), funkcjonowanie domów pomocy społecznej czy prowadzenie integracji uchodźców. Tu przedstawiamy jednak tylko te rodzaje pomocy, które mogą wykorzystać osoby wykluczone, w powrocie na rynek pracy (w znalezieniu pracy, zdobyciu kwalifikacji). Warto pamiętać, że same instytucje pomocy społecznej (ośrodki pomocy społecznej), jak również ich pracownicy (pracownicy socjalni) rzadko świadczą konkretną pomoc np. w formie szkoleń czy wyszukiwania odpowiednich ofert pracy. Ich wsparcie zazwyczaj będzie polegało na poradnictwie, pośrednictwie w kontaktach z innymi placówkami, dobrym zaplanowaniu poszczególnych kroków i etapów na drodze do poprawy sytuacji. Pracownicy socjalni będą też sprawdzać czy osoba wykluczona podejmuje starania w celu poprawienia swojej sytuacji.

Praca socjalna i kontrakt socjalny

Praca socjalna

Praca socjalna to termin, którym można opisać to, co robią pracownicy ośrodków pomocy społecznej. **Chodzi o pracowników kontaktujących się bezpośrednio z klientami/ podopiecznymi i aktywnie uczestniczących w planowaniu i udzielaniu pomocy.** Nie jest pracą socjalną obsługa klientów od strony formalnej, czyli np. wyłącznie przyjmowanie i rozpatrywanie wniosków o pomoc.

Ustawa o pomocy społecznej opisuje pracę socjalną jako *działalność zawodową mającą na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi.*

Wśród zadań pracownika socjalnego wymienianych w ustawie o pomocy społecznej (w art. 119) znajduje się m.in.:

- *udzielanie informacji, wskazówek i pomocy w zakresie rozwiązywania spraw życiowych osobom, które dzięki tej pomocy będą zdolne samodzielnie rozwiązywać problemy będące przyczyną trudnej sytuacji życiowej (...),*
- *pomoc w uzyskaniu dla osób będących w trudnej sytuacji życiowej poradnictwa dotyczącego możliwości rozwiązywania problemów i udzielania pomocy przez właściwe instytucje państwowe, samorządowe i organizacje pozarządowe oraz wspieranie w uzyskiwaniu pomocy.*

Pracownik socjalny powinien być pomocny w realnej ocenie sytuacji danej osoby. Doradzi również co dalej powinniśmy zrobić i zaplanuje wsparcie. W przypadku ubiegania się o zasiłki z pomocy społecznej, działania pracownika socjalnego mają bardziej formalny charakter. Wtedy pracownik podczas tzw. rodzinnego wywiadu środowiskowego sprawdza prawdziwość twierdzeń o sytuacji naszej lub naszej rodziny. Bada, czy rzeczywiście znaleźliśmy się w trudnej sytuacji życiowej i jesteśmy uprawnieni do otrzymania konkretnych świadczeń. Zbada też sytuację materialną, w jakiej znajduje się osoba ubiegająca się o pomoc (*wywiad środowiskowy przeprowadza się w celu ustalenia sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej osób i rodzin*).

Rola pracownika socjalnego nie ogranicza się jednak wyłącznie do uczestnictwa w procedurze przyznawania zasiłków (a później do kontrolowania, czy nie marnotrawimy pomocy). Te same czynności (wywiad), uprawnienia, umiejętności i wiedzę pracownika można wykorzystać np. w próbie powrotu na rynek pracy po okresie wychodzenia z nałogu. Pracownik socjalny może skierować nas do instytucji prowadzącej pośrednictwo pracy lub szkolenia zawodowe. Może to być urząd pracy lub wyspecjalizowana organizacja pozarządowa, jeśli ośrodek pomocy sam nie prowadzi tego typu usług. Jeśli trzeba skontaktuje z grupą AA lub inną grupą wsparcia. Znając naszą przeszłość (ale również potrzeby lokalnego rynku pracy), wstępnie określi możliwe kierunki rozwoju zawodowego, dalszego szkolenia, konieczność uzyskania konkretnych kwalifikacji. Jeśli wszystkiego tego nie będzie w stanie zrobić sam, powinien wiedzieć, gdzie szukać potrzebnych informacji i umożliwić nam dotarcie do nich. Powinien również ułatwić nam kontakty z urzędami i innymi placówkami, jeśli jest to dla nas problem i mamy kłopot z samodzielnym korzystaniem ze swoich uprawnień.

Praca socjalna z konkretną osobą w trudnej sytuacji, rozpoczyna się od wnikliwej diagnozy jej położenia. Następnie planujemy działania zmierzające do poprawy sytuacji i realizujemy je. Praca socjalna powinna rozwinąć poczucie wartości osoby, której się pomaga, wykorzystać tkwiące w niej możliwości. W całym tym procesie klient/ podopieczny jest aktywnym partnerem.

Kontrakt socjalny

Plan działania, dotyczący pomocy dla konkretnej osoby, określony wspólnie z pracownikiem socjalnym może przybrać formę kontraktu socjalnego. Kontrakt socjalny spisuje się *w celu określenia sposobu współdziałania w rozwiązywaniu problemów osoby lub*

rodziny znajdującej się w trudnej sytuacji życiowej (...). W kontrakcie znajdzie się m.in. wyliczenie ustalonych z pracownikiem socjalnym działań, które powinna podjąć osoba/ rodzina, chcąc poprawić swoją sytuację. Podpisanie kontraktu jest warunkiem uczestnictwa w zajęciach klubu integracji społecznej (piszemy o tym w rozdziale „Zatrudnienie socjalne”).

Udzielenie zainteresowanej osobie pomocy w formie poradnictwa lub pracy socjalnej nie wymaga decyzji administracyjnej (taką formę musi przybrać decyzja np. kiedy ubiegamy się o zasiłek) i jest w związku z tym mniej sformalizowane. Warto też pamiętać, że aby skorzystać z pomocy w formie pracy socjalnej nie trzeba spełniać kryteriów dochodowych z ustawy o pomocy społecznej (czyli nasze dochody wcale nie muszą należeć do najniższych, a sytuacja materialna nie musi być bardzo zła).

Centra integracji społecznej, kluby pracy, centra informacji, wolontariat

Współtworzenie centrów integracji społecznej (CIS-ów)

Pracownik socjalny jest profesjonalnie przygotowany do diagnozowania sytuacji danej osoby, umie dobrać, odpowiedni do jej sytuacji, rodzaj pomocy, dysponuje różnymi przydatnymi uprawnieniami (np. pierwszeństwo w załatwianiu spraw urzędowych związanych z działaniami na rzecz podopiecznego). Ma dobre rozeznanie w sytuacji danej osoby i ocenia, czy warto jej przyznać konkretny rodzaj pomocy. Taka opinia może być wykorzystywana w sformalizowanej procedurze ubiegania się o pomoc. Tak jest np. w przypadku centrów integracji społecznej – placówek tworzonych specjalnie z myślą o osobach wykluczonych społecznie, dzięki którym mogą one poprawić swoją sytuację, przede wszystkim zdobywając kwalifikacje i inne cenne umiejętności potrzebne na rynku pracy. Pracownicy socjalni z ośrodków pomocy społecznej mają za zadanie opiniować wnioski osób wykluczonych, ubiegających się o uzyskanie statusu uczestnika zajęć w centrum. Warto również zwrócić uwagę, że centra integracji społecznej, powstające w Polsce od 2003 r. (podobnie jak kluby integracji), często tworzone są lub współtworzone przez same ośrodki pomocy społecznej. Więcej o centrach integracji społecznej piszemy w rozdziale: „Zatrudnienie socjalne”.

Aktywny ośrodek pomocy społecznej

Ośrodki pomocy, najczęściej kojarzone z obsługą systemu świadczeń (zasiłków), w praktyce mogą okazać się miejscem aktywnej pracy socjalnej, miejscem organizacji działań pomocowych i samopomocowych. Często decyduje o tym zaplecze techniczne i wykwalifikowani pracownicy, którymi dysponuje ośrodek. Przy ośrodkach powstają kluby pracy i gminne centra informacji (miejsca ułatwiające m.in. poszukiwanie ofert pracy, udostępniające fax, internet, jak również organizujące przydatne na rynku pracy szkolenia). Jak opisaliśmy powyżej ośrodki tworzą i współtworzą centra integracji społecznej i kluby integracji społecznej. OPS-y organizują również wolontariat, który niekiedy – przy braku ofert zatrudnienia – będzie szansą na utrzymanie kontaktu z pracą. Praca wolontarystyczna daje również możliwość zdobycia doświadczenia zawodowego i nowych umiejętności. Ośrodki startują również w konkursach o środki z Unii Europejskiej, z których to środków realizują programy skierowane do osób wykluczonych.

Oczywiście, wymienione tu możliwości korzystania z różnych form wsparcia organizowanych przez ośrodki pomocy, oferowane są szerszej grupie, niż osoby podlegające wykluczeniu społecznemu. Wymieniamy je jednak dlatego, że wydają się one ważne i przydatne z punktu widzenia działań, które powinny podjąć osoby wykluczone chcące poprawić swoją sytuację. Nie jest więc istotne, jeśli opisana pomoc formalnie adresowana jest nie tylko do osób wykluczonych (a często w opisie adresatów w ogóle pomijane jest kryterium wykluczenia) – ważne jest, ile może dzięki niej zyskać osoba wykluczona.

V. ZATRUDNIENIE SOCJALNE

Podstawa prawna:

→ ustawa z dn. 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2003 r., Nr 122, poz. 1143 z późn. zm.)

Ustawa o zatrudnieniu socjalnym jest ustawą napisaną specjalnie z myślą o osobach wykluczonych społecznie - odnosi się bezpośrednio do tej grupy i zawiera prawną definicję wykluczenia. Można więc używać jej jako punktu odniesienia dla poszukiwań osób wykluczonych i przydatnych w ich sytuacji form pomocy w innych aktach prawnych, niezawierających takiej definicji. *Ustawa o zatrudnieniu socjalnym* określa szczegółowo kto jest taką osobą oraz

opisuje specjalnie dla tych osób stworzone formy pomocy. Najważniejszym rodzajem wsparcia jest centrum integracji społecznej. Warto też pamiętać, że zatrudnienie socjalne ma m.in. przygotować osoby wykluczone do zakładania spółdzielni socjalnych (*piszemy o tym w kolejnym rozdziale*).

Wykluczenie społeczne i osoby wymienione w ustawie jako odbiorcy pomocy

Przepisy ustawy o zatrudnieniu socjalnym stosuje się w szczególności do:

- 1) bezdomnych realizujących indywidualny program wychodzenia z bezdomności,
- 2) uzależnionych od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego,
- 3) uzależnionych od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej,
- 4) chorych psychicznie, w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego (*ustawa z dn. 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, Dz. U. z 1994 r., Nr 111, poz. 535 z późn. zm.*),
- 5) długotrwale bezrobotnych w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (chodzi o bezrobotnego pozostającego w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego),
- 6) zwalnianych z zakładów karnych,
- 7) uchodźców realizujących indywidualny program integracji,
- 8) osób niepełnosprawnych, w rozumieniu przepisów o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych

którzy podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym (art. 1 ustawy o zatrudnieniu socjalnym).

Wsparcia nie uzyskają osoby uprawnione do renty z tytułu niezdolności do pracy, uprawnione do zasiłku dla bezrobotnych, zasiłku lub świadczenia przedemerytalnego, emerytury lub renty strukturalnej.

Zatrudnienie socjalne – formy pomocy opisane w ustawie to:

- zajęcia prowadzone przez centra integracji społecznej,
- zajęcia w klubach integracji społecznej,
- zatrudnienie wspierane.

Centra integracji społecznej (CIS)

Mogą być tworzone przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta (czyli przed administrację samorządową na poziomie gminy) lub przez organizację pozarządową. Status centrum nadaje się na okres 5 lat.

Centrum prowadzi **reintegrację społeczną i zawodową** osób wykluczonych społecznie. Dla jego uczestników, czyli osób korzystających z pomocy centrum, biorących udział w jego zajęciach, oznacza to:

- kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiąganie pozycji społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu,
- nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych,
- naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą,
- uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi.

W ramach reintegracji zawodowej centrum może prowadzić działalność wytwórczą, handlową lub usługową oraz działalność wytwórczą w rolnictwie (jednakże nie może prowadzić działalności polegającej na wytwarzaniu lub handlu wyrobami przemysłu paliwowego, tytoniowego, wyrobami alkoholowymi oraz wyrobami z metali szlachetnych).

Uczestnicy centrum

Aby zostać uczestnikiem zajęć w centrum należy złożyć wniosek. Wniosek składa sama osoba zainteresowana uczestniczeniem w zajęciach lub też, za zgodą osoby zainteresowanej, zakład leczenia odwykowego, powiatowe centrum pomocy rodzinie, urząd pracy, ośrodek pomocy społecznej, organizacja pozarządowa lub klub integracji społecznej. Wniosek, który składany jest do ośrodka pomocy społecznej (właściwego ze względu na miejsce zamieszkania lub pobytu), opiniuje pracownik socjalny ośrodka. O ważnej roli, jaką może pełnić ośrodek pomocy społecznej we współpracy z centrum integracji pisaliśmy wcześniej w rozdziale: „*Pomoc ośrodka pomocy społecznej*”. Ostateczne przyjęcie do centrum następuje po podpisaniu indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego.

Uczestnicy CIS biorą udział w pracach centrum i otrzymują świadczenie integracyjne. Przysługuje im też jeden posiłek dziennie. Pierwszy miesiąc jest miesiącem próbnym. Czas dziennego pobytu uczestnika w centrum nie może być krótszy niż 6 godzin. Uczestnicy nabywają umiejętności zawodowe, uczą się gospodarować swoimi pieniędzmi, a przede wszystkim mają odzyskać wiarę w swoje możliwości. Uczestnikom zajęć przysługuje świadczenie integracyjne w wysokości 50% wysokości zasiłku dla bezrobotnych (za 1 miesiąc – w tzw. okresie próbnym) oraz w wysokości zasiłku dla bezrobotnych (za kolejne miesiące uczestnictwa w zajęciach centrum). Kierownik centrum może przyznać uczestnikowi zajęć motywacyjną premię integracyjną, biorąc pod uwagę aktywną postawę i postępy w reintegracji społecznej i zawodowej. Przyznawana jest ona w wysokości do 20% świadczenia integracyjnego.

Po opuszczeniu centrum (po 12, a w wyjątkowych przypadkach po 18 miesiącach) uczestnicy powinni trafić na wspierany rynek pracy. Mogą podjąć zatrudnienie (wspierane) u pracodawcy lub rozpocząć wspólną działalność gospodarczą prowadzoną w oparciu o spółdzielnię socjalną (*piszemy o tym w kolejnym rozdziale*). Mogą też oczywiście, po opuszczeniu centrum, trafić od razu na otwarty rynek, czyli bez dalszej pomocy rozpocząć pracę.

Kluby integracji społecznej

Klub integracji może założyć gmina lub organizacja pozarządowa. Kluby prowadzą działania o charakterze terapeutycznym, zatrudnieniowym i samopomocowym. Warunkiem uczestnictwa w klubie jest realizacja kontraktu socjalnego czyli umowy, w której precyzujemy m.in. jakie kroki podejmiemy, aby poprawić swoją sytuację (o kontrakcie pisaliśmy w rozdziale „*Pomoc ośrodka pomocy społecznej*”). Okres uczestnictwa w klubie integracji społecznej jest ustalany indywidualnie z każdym z uczestników.

W klubach organizuje się w szczególności:

- działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy, u pracodawców, wykonywania usług na podstawie umów cywilnoprawnych oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia;
- poradnictwo prawne;
- działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych;

- prace społecznie użyteczne (to prace wykonywane przez bezrobotnych bez prawa do zasiłku, w wymiarze do 10 godzin w tygodniu, organizowane przez gminę w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, organizacjach lub instytucjach zajmujących się pomocą charytatywną lub na rzecz społeczności lokalnej);
- roboty publiczne (to zatrudnienie bezrobotnego w okresie do 12 miesięcy przy wykonywaniu prac organizowanych przez gminy, organizacje pozarządowe i inne podmioty, jeżeli prace te są dofinansowane ze środków np. samorządu terytorialnego, budżetu państwa, funduszy celowych; w ramach robót publicznych gminy organizują np. prace porządkowe, konserwatorskie i remontowe itp.).

Na czym polega zatrudnienie wspierane

Po zakończeniu zajęć w centrum integracji lub w uzasadnionych przypadkach przed ich zakończeniem, urząd pracy kieruje uczestnika zajęć do pracy u pracodawcy lub w centrum. Zatrudnienie wspierane polega na tym, że urząd refunduje określony procent wynagrodzenia skierowanej osoby przez 12 miesięcy jej zatrudnienia (100% w pierwszych 3 miesiącach, 80% w kolejnych 3 miesiącach i 60% w pozostałych 6 miesiącach). Pracodawca lub centrum zobowiązuje się zatrudnić takiego pracownika przez okres nie krótszy niż 12 miesięcy. Urząd może również wspomóc finansowo uczestników centrum integracji w zakładaniu spółdzielni socjalnej. Wsparcie polega na refundacji 80% kosztów pomocy prawnej, konsultacji i doradztwa w podjęciu działalności.

VI. SPÓŁDZIELNIA SOCJALNA

Podstawa prawna:

- ustawa z dn. 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r., Nr 94, poz. 651),
- ustawa z dn. 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2003 r., Nr 188, poz. 1848 z późn. zm.).

Możliwość tworzenia spółdzielni socjalnych pojawiła się w połowie 2004 r. wraz z ustawą z dn. 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Ustawa o promocji zatrudnienia dodała dział poświęcony spółdzielniom socjalnym do ustawy Prawo Spółdzielcze. Obecnie zasady zakładania i prowadzenia spółdzielni socjalnych opisane są w oddzielnej ustawie. Ustawa poświęcona wyłącznie spółdzielniom socjalnym, rozwija ideę spółdzielni, opisuje

zasady jej zakładania i prowadzenia, wylicza uprawnienia spółdzielni socjalnych. Ze względu na typ i formę prowadzonej działalności – chodzi o działalność spółdzielczą – dla osób współpracujących w ramach spółdzielni socjalnej nadal ważne są również ogólne regulacje dotyczące spółdzielczości, zapisane w prawie spółdzielczym. Spółdzielnia socjalna jest m.in. jednym ze sposobów wykorzystania umiejętności zdobytych w centrum integracji społecznej.

Dlaczego spółdzielnia socjalna

Spółdzielnie socjalne to specjalny rodzaj spółdzielni, tworzonych przez określone grupy osób, które mogą liczyć na wsparcie w prowadzeniu działalności. Spółdzielnie mają zwiększać szanse osób bezrobotnych, niepełnosprawnych i innych kategorii osób, podlegających marginalizacji, na zatrudnienie, uzyskiwanie dochodu, poprawę swojej sytuacji materialnej i życiowej.

Spółdzielnie mogą prowadzić różną działalność: od prac porządkowych, remontowych przez catering (przygotowanie kanapek, sałatek na imprezy, konferencje) po usługi internetowe (jak np. tworzenie stron www, skład publikacji). Osoby zakładające spółdzielnię muszą oczywiście wiedzieć, co chcą robić – jaki mają pomysł na działalność. Oceniają przy tym swoje umiejętności oraz lokalne potrzeby (czy i komu uda się sprzedać oferowane usługi lub produkty).

Spółdzielnie socjalne to możliwość wspólnej pracy dla osób, które w pojedynkę miałyby trudności z prowadzeniem działalności gospodarczej. Ta forma wspólnej pracy pozwala takim osobom na tworzenie sobie miejsc pracy. Realizuje też ważne cele społeczne, takie jak tworzenie więzi międzyludzkich oraz reintegrację społeczną (na podstawie uzasadnienia do projektu ustawy o spółdzielniach socjalnych).

Kto może założyć spółdzielnię socjalną

Spółdzielnia socjalna (podobnie jak i inne spółdzielnie, o których mówi prawo spółdzielcze) jest dobrowolnym zrzeszeniem osób, prowadzącym działalność gospodarczą w interesie swoich członków i w oparciu o ich osobistą pracę. Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków (*art. 2 ust. 1 ustawy o spółdzielniach socjalnych*). Do założenia spółdzielni socjalnej potrzeba co najmniej 5 osób.

Spółdzielnię socjalną mogą założyć:

- osoby bezrobotne (czyli zarejestrowane w urzędzie pracy i spełniające inne kryteria opisane w ustawie o promocji zatrudnienia),
- osoby, o których mówi ustawa o zatrudnieniu socjalnym (konkretnie chodzi o osoby, o których mowa w *art. 1 ust. 2 pkt 1-4, 6 i 7 ustawy o zatrudnieniu socjalnym – o zatrudnieniu socjalnym pisaliśmy w poprzednim rozdziale*),
- osoby niepełnosprawne – w rozumieniu *ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* (czyli osoby, które mają orzeczenie o niepełnosprawności, niezdolności do pracy lub grupie inwalidzkiej).

Wymienieni powyżej założyciele spółdzielni muszą mieć pełną zdolność do czynności prawnych – nie mogą być więc niepełnoletni lub całkowicie ubezwłasnowolnieni. Jednak od członka spółdzielni, który przystąpił do niej już po jej założeniu nie wymaga się takiej pełnej zdolności – wystarczy ograniczona zdolność do czynności prawnych (taką ograniczoną zdolność mają np. osoby częściowo ubezwłasnowolnione). Ponadto członkami spółdzielni socjalnej (ale nie członkami założycielami) mogą zostać osoby inne niż bezrobotne, wykluczone społecznie czy niepełnosprawne, jeśli ich praca na rzecz spółdzielni wymaga szczególnych kwalifikacji, których nie posiadają pozostali członkowie spółdzielni (jednakże nie mogą one stanowić więcej niż 20% ogółu członków spółdzielni). Członkiem spółdzielni może zostać także organizacja pozarządowa, której zadaniem statutowym jest działanie na rzecz reintegracji społecznej i zawodowej mieszkańców gminy. Te dwie dodatkowe grupy członków nie są beneficjentami działań spółdzielni, tzn. ich rolą jest pomóc osobom wykluczonym, które samodzielnie mogą nie poradzić sobie w prowadzeniu „biznesu”.

Praca w spółdzielni i zarządzanie nią opiera się na wspólnym zaufaniu członków i bliskich relacjach. Sprzyja temu wielkość przedsięwzięcia – spółdzielnie socjalne nie powinny przekraczać 50 członków.

Powołując do życia spółdzielnię socjalną i nadając jej określoną nazwę, należy zawrzeć w nazwie sformułowanie „Spółdzielnia Socjalna”. Spółdzielcy uchwalają statut i rejestrują spółdzielnię w Krajowym Rejestrze Sądowym. Rejestracja jest bezpłatna – ustawa o spółdzielniach socjalnych zwalnia spółdzielców z obowiązku wniesienia opłaty za wpis do rejestru oraz z opłaty za ogłoszenie tego wpisu w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Do rejestracji spółdzielni potrzebne są dokumenty poświadczające, że założyciele spółdzielni to osoby:

- bezrobotne (na podstawie zaświadczenia z urzędu pracy),
- wymieniane w ustawie o zatrudnieniu socjalnym (na podstawie zaświadczenia potwierdzającego spełnienie warunków, o których

mowa w *art. 4 pkt 2 ustawy o spółdzielniach socjalnych*, czyli np. zaświadczenia z zakładu leczenia odwykowego albo ośrodka pomocy społecznej), lub

- niepełnosprawne (na podstawie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności lub innego równoważnego orzeczenia).

Uprawnienia spółdzielni socjalnych i jej członków

Środki na rozpoczęcie działalności spółdzielni mogą pochodzić z Funduszu Pracy. Środki takie przyznaje starosta (za pośrednictwem urzędu pracy). Jest to pomoc jednorazowa.

Wysokość przyznanych bezrobotnemu środków nie może przekraczać:

- 3-krotnego przeciętnego wynagrodzenia na jednego członka założyciela spółdzielni,
- 2-krotnego przeciętnego wynagrodzenia na jednego członka, przystępującego do spółdzielni socjalnej po jej założeniu.

Zasady przyznawania wsparcia członkom spółdzielni socjalnej opisuje *artykuł 46 ustawy o promocji zatrudnienia*. Pomoc opisana w tym artykule przysługuje:

- bezrobotnym,
- osobom opisanym w ustawie o zatrudnieniu socjalnym.

Osoby niepełnosprawne (trzecia grupa założycieli spółdzielni socjalnych wyróżniona w ustawie) może otrzymać podobną pomoc na zasadach opisanych w *art. 12a ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*. Pomoc ta ma formę bezzwrotnej dotacji na wniesienie wkładu do spółdzielni. Pomoc nie może przekroczyć wysokości piętnastokrotnego przeciętnego wynagrodzenia.

Ustawa o spółdzielniach socjalnych daje następujące uprawnienia spółdzielcom i spółdzielniom socjalnym:

- zwalnia z podatku dochodowego dochody spółdzielni przeznaczane (wydatkowane w roku podatkowym) na społeczną i zawodową reintegrację jej członków;
- daje możliwość uczestniczenia w otwartych konkursach ofert na realizację zadań publicznych (podobną możliwość, opisaną w *ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, mają organizacje pozarządowe: stowarzyszenia, fundacje czy organizacje kościelne);
- pozwala spółdzielniom korzystać z pracy/ pomocy wolontariuszy;
- w spółdzielni socjalnej mogą też pracować osoby skazane na karę ograniczenia wolności (zasady ich pracy określa *Kodeks karny wykonawczy*), nie mogą być jednak jej członkami.

Spółdzielcy mogą również liczyć na okresową (przez 12 miesięcy) refundację kosztów składek ubezpieczeniowych.

VII. POMOC OFEROWANA WYRÓŻNIONYM GRUPOM – PRZYKŁADY

W poprzednich rozdziałach opisywaliśmy pomoc dla osób wykluczonych – dla szerokich grup lub dla kilku różnych kategorii traktowanych jednakowo albo podobnie. Istnieją jednak systemy pomocy, które wyróżniają określone kategorie i koncentrują się właśnie na nich. Przykładem może być pomoc dla osób niepełnosprawnych oraz pomoc dla osób wychodzących z więzień. Nie jest celem tego rozdziału opisanie ze szczegółami form wsparcia dla tych dwóch grup odbiorców. Chodzi nam o zasygnalizowanie, że poza wsparciem adresowanym do kilku grup zebranych i traktowanych jednakowo (jak np. w *ustawie o zatrudnieniu socjalnym*, gdzie wymienia się 8 takich grup), istnieją też węziej adresowane systemy pomocy koncentrujące się na konkretnych, wyróżnionych osobach. Jeśli znajdujemy się więc w takiej szczególnej sytuacji może się okazać, że ustawodawcy przewidzieli dla nas specjalną pomoc i skorzystanie z niej będzie jednym ze skuteczniejszych sposobów na osiągnięcie poprawy.

Niepełnosprawni – rehabilitacja zawodowa

Podstawa prawna:

- *ustawa z dn. 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r., Nr 14, poz. 92 z późn. zm.)*

Osoby niepełnosprawne to szeroka grupa. Nie wszystkich niepełnosprawnych możemy automatycznie zaliczyć do wykluczonych społecznie. Pisaliśmy już o tym we wstępie do opracowania. Nie ulega jednak wątpliwości, że w obecnych realiach niepełnosprawność jest poważnym ograniczeniem i utrudnieniem w znalezieniu oraz utrzymaniu zatrudnienia. Świadczy o tym niewielki procent aktywnych zawodowo niepełnosprawnych. Niska wartość świadczeń rentowych i ograniczony dostęp do edukacji pogłębia ryzyko wykluczenia osób niepełnosprawnych – wykluczenia dotyczącego nie tylko rynku pracy. Dlatego warto znać możliwości, jakie daje rehabilitacja zawodowa i system zachęt do zatrudniania osób niepełnosprawnych opisany w ustawie o rehabilitacji.

Osoby niepełnosprawne mogą pracować

Posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności (niezdolności do pracy czy grupie inwalidzkiej) nie wyklucza możliwości wykonywania pracy! Podjęcie pracy może nastąpić:

- w warunkach chronionych, przede wszystkim w zakładzie pracy chronionej,
- na tzw. otwartym rynku pracy (u pracodawcy niezapewniającego warunków pracy chronionej), w przypadku uzyskania pozytywnej opinii Państwowej Inspekcji Pracy o przystosowaniu przez pracodawcę stanowiska pracy,
- w formie telepracy.

System mający wspomagać zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Polsce – a więc również przeciwdziałający ich marginalizacji na rynku pracy – opiera się na nałożeniu na pracodawców obowiązku zatrudniania tych osób i na jednoczesnym obowiązku wpłacania określonych kwot do Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) w razie ich niezatrudnienia. Z drugiej strony stosowane są zachęty dla pracodawców, mające rekompensować im dodatkowe koszty, które ponoszą w związku z zatrudnieniem niepełnosprawnych. Przedsiębiorca ma więc do wyboru: albo nie zatrudniać niepełnosprawnych i płacić karę, albo zdecydować się na ich zatrudnienie i korzystać z pomocy.

Podstawowe korzyści z zatrudniania osób niepełnosprawnych to możliwość:

- dofinansowania do wynagrodzenia pracowników niepełnosprawnych (wysokość dofinansowania uzależniona jest przede wszystkim od stopnia i rodzaju niepełnosprawności zatrudnianej osoby);
- zwrotu kosztów zatrudniania asystenta niepełnosprawnego pracownika;
- zwrotu kosztów przystosowania stanowiska pracy i wyposażenia stanowiska pracy;
- dofinansowania do szkoleń pracowników niepełnosprawnych.

Dla lepszego przygotowania niepełnosprawnych do pracy – szczególnie dla osób niepełnosprawnych w stopniu znacznym, czyli dla takich, którym najtrudniej jest znaleźć zatrudnienie – stworzono wyspecjalizowane placówki: warsztaty terapii zajęciowej i zakłady aktywności zawodowej.

Warsztat terapii zajęciowej (WTZ)

To placówki stwarzające osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do

podjęcia zatrudnienia. Uczestnictwo w WTZ to codzienny pobyt w grupie uczestników pod kierunkiem instruktorów i innych specjalistów. Uczestnik bierze udział w zajęciach z zastosowaniem technik terapii zajęciowej, najczęściej w ramach tzw. pracowni, np. plastycznej, ceramicznej, przyrodniczej, komputerowej, artystycznej, fotograficznej itp. Założeniem uczestnictwa w WTZ jest rozwijanie:

- umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej,
- psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy.

Zakład aktywności zawodowej (ZAZ)

Zakład aktywności zawodowej musi:

- posiadać określony (wysoki) wskaźnik zatrudnienia osób zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności,
- spełniać warunki dotyczące obiektów i pomieszczeń (muszą być dostosowane do potrzeb niepełnosprawnych), a także opieki medycznej, poradnictwa i usług rehabilitacyjnych,
- przeznaczać uzyskane dochody na cele związane z aktywnością zawodową osób niepełnosprawnych.

Zakład aktywności zawodowej to jednostka, której celem podstawowym – racją istnienia – jest zatrudnianie osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności; a poprzez rehabilitację zawodową i społeczną, przygotowanie ich do niezależnego, pełnego, samodzielnego i aktywnego życia, w tym również – w miarę indywidualnych możliwości danej osoby – aktywnego życia zawodowego.

Osoby niepełnosprawne będące bezrobotnymi są osobami w szczególnej sytuacji na rynku pracy i przysługują im wszystkie uprawnienia dla tej grupy osób, wymienione wcześniej (*w rozdziale dotyczącym pomocy z urzędu pracy*). Ponadto osoby niepełnosprawne mają też szereg innych uprawnień wynikających z ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych np.: możliwość uzyskania z Funduszu Pracy środków na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej czy prawo do dodatkowego urlopu wypoczynkowego.

Więcej o dofinansowaniu do zatrudnienia i innych formach wsparcia niepełnosprawnych na rynku pracy piszemy w opracowaniu z serii „Poznaj Swoje Prawa” pt. „Niepełnosprawni – rehabilitacja zawodowa i społeczna”.

Osoby opuszczające zakłady karne

Podstawa prawna:

→ rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dn. 22 kwietnia 2005 r. w sprawie Funduszu Pomocy Postpenitencjarnej (Dz. U. z 2005 r., Nr 69, poz. 618)

Na pomoc finansowaną z Funduszu Pomocy Postpenitencjarnej mogą liczyć osoby zwalniane z zakładów karnych i aresztów śledczych (pomocy udziela się również osobom pozbawionym wolności, rodzinom tych osób, a także osobom pokrzywdzonym przestępstwem i ich rodzinom). Rozporządzenie, regulujące zakres i tryb udzielania pomocy finansowanej z Funduszu podaje, że środki gromadzone przez Fundusz mogą zostać przeznaczone m.in. na:

- organizowanie i finansowanie poradnictwa prawnego, promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej,
- organizowanie i finansowanie kursów przygotowania zawodowego lub pokrywanie kosztów związanych z udziałem w takich kursach oraz składaniem egzaminów kwalifikacyjnych.

Pomoc udzielana jest na wniosek (choć może być również udzielona z urzędu). Wniosek może złożyć sam zainteresowany, jego przedstawiciel ustawowy, a także prokurator, obrońca, pełnomocnik. Do wniosku załącza się dokumenty potwierdzające okoliczności wskazane we wniosku, uzasadniające przyznanie pomocy na określone cele (np. te wymienionej wyżej). Osoby zwolnione z zakładów karnych lub aresztów śledczych przedstawiają także dokument zwolnienia.

Osoby pozbawione wolności i zwalniane z zakładów karnych i aresztów śledczych składają wniosek do dyrektora jednostki penitencjarnej, w której są osadzeni. Osoby już zwolnione składają wniosek do kuratora sądowego.

VIII. SZUKAMY POMOCY W ORGANIZACJACH

Organizacje to miejsca wsparcia

Wiele organizacji pozarządowych pomaga osobom np. niepełnosprawnym, długotrwale bezrobotnym, wychodzącym z nalogów, bezdomnym. Część z organizacji powstała z konkretnej potrzeby – nierzadko powoływały je do życia lub przynajmniej aktywnie współuczestniczyły w ich zakładaniu same osoby wykluczone. W takich miejscach ich kłopoty – bariery, na które codziennie natrafiają, w tym również związane z pracą, rozumiane są szczegól-

nie dobrze. Rzadko przedsięwzięcia takie funkcjonują wyłącznie w oparciu o pracę i zaangażowanie osób doświadczonych przez życie. Często do zespołu dołączają (lub znajdują się w nim od początku) inni pracownicy. Jest to zjawiskiem pozytywnym, ponieważ sprzyja integracji osób wykluczonych i odbudowywaniu naturalnych więzi oraz relacji społecznych.

Organizacje, tworzone przez osoby wykluczone społecznie i/ lub działające na ich rzecz rozwijają się i szukają pracowników. Zwykle głównym kryterium towarzyszącym rekrutacji będą kwalifikacje i przydatność do pracy na danym stanowisku. Kiedy jednak dwie osoby będą miały podobne kwalifikacje, a jedna z nich będzie np. niepełnosprawna, długotrwale bezrobotna, po doświadczeniach z nalogiem czy wychodząca z bezdomności, istnieje prawdopodobieństwo, że w takiej organizacji przyjęty do pracy zostanie właśnie pracownik zagrożony lub podlegający wykluczeniu. Danie mu szansy na powrót do społeczeństwa poprzez podjęcie pracy jest bardzo ważne. Pamiętajmy, że do zatrudnienia osoby wykluczonej zachęca również pracodawcę – w tym przypadku organizację – system prawny, oferujący różne formy wsparcia (część z nich opisaliśmy w opracowaniu).

Organizacje dają również pracę wolontariuszom. W tym przypadku zyskiem „pracownika” nie jest pensja, jednak praca wolontarystyczna to wiele innych korzyści. Wolontariusz zwiększa swoje umiejętności zawodowe. Uczy się pracy wymagającej najczęściej dużej elastyczności. Odnajduje się w nowym środowisku. Staje się bardziej pewny siebie. Nawiazuje kontakty, które mogą w przyszłości pomóc mu znaleźć pracę. Wolontariat jest często traktowany jako forma sprawdzenia nowej osoby, która, jeśli przekona kierujących organizacją co do swojego zaangażowania i kompetencji, ma szansę na zatrudnienie.

Organizacje to też pracodawcy

Organizacje pozarządowe – identyfikowane najczęściej z fundacjami i stowarzyszeniami – to instytucje o określonej, szczegółowo opisanej w ustawach osobowości prawnej. Chociaż bardzo często kojarzone z pracą wolontarystyczną i działaniami społecznymi, są również miejscem pracy dla wielu osób. Pod tym względem Polska nie wypada jednak najlepiej w porównaniu z innymi krajami. Nasz trzeci sektor tworzy znacznie mniej miejsc pracy niż organizacje pozarządowe w Unii Europejskiej czy w Stanach Zjednoczonych. Organizacje pozarządowe są niedofinansowane. Ich źródła dochodów są niestabilne, nadal dość często grantodawcy przyjmują założenie, że nie dotują pensji czy kosztów administracyjnych. Jednak profesjonalna (czyli skuteczna), realizująca wartościowe programy i spełniająca

ważne cele społeczne organizacja, nie może uniknąć prowadzenia księgowości, budowania lojalnego zespołu pracowników, dobrego kierownictwa, działania w zgodzie z przepisami BHP, kodeksem pracy i innymi przepisami. Jest pracodawcą i musi spełniać wymogi (nie tylko formalne) nakładane na innych pracodawców.

Niezbyt stabilna sytuacja finansowa, powoduje, że organizacje nie tworzą tylu miejsc pracy, ile mogłyby. Mimo to **są dobrym miejscem na zdobycie doświadczenia zawodowego, uczenia się samodzielności i odpowiedzialności**. Praca w organizacjach pozarządowych ma szereg cech, które odróżniają ją od pracy w administracji publicznej czy w firmach prywatnych: jest to praca elastyczna i można w niej realizować własne pomysły. Jednak, z drugiej strony, najczęściej trzeba przez cały czas ubiegać się o fundusze na realizację działań organizacji. Organizacje pozarządowe pozyskują je biorąc udział w konkursach grantowych ogłaszanych przez duże fundacje, ministerstwa, samorządy. Organizacje korzystają również z dofinansowania z Unii Europejskiej.

Osoby wykluczone skorzystają na kontakcie z organizacjami również dlatego, że organizacje angażują się w tworzenie centrów integracji społecznej, klubów integracji i spółdzielni socjalnych, o których to podmiotach pisaliśmy wcześniej.

Poszukując pracy, warto więc rozejrzeć się wśród organizacji pozarządowych. Ich ogłoszenia o pracę można znaleźć na portalu www.ngo.pl.

Można również samemu założyć organizację pozarządową realizującą rozmaite społecznie użyteczne cele. Organizacja taka może być nie tylko pracodawcą, ale również za jej pomocą możemy wpływać na kształt lokalnej społeczności, w której żyjemy.

W powyższym rozdziale opisaliśmy możliwość pracy w organizacjach oraz realia zatrudnienia w polskich stowarzyszeniach czy fundacjach. Organizacje poza tworzeniem miejsc pracy są też dostawcą licznych usług skierowanych do osób wykluczonych. Oferują m.in. pomoc w postaci szkoleń, poradnictwa, pośrednictwa. Opis działań organizacji oraz dane do kontaktu znajdziemy w internetowej bazie danych organizacji pozarządowych <http://bazy.ngo.pl>. Informacji na ten temat można też szukać w portalu organizacji pozarządowych świadczących usługi rynku pracy <http://www.bezrobocie.org.pl>.

IX. PRZYDATNE KWOTY

Poniższe wskaźniki podajemy dla lepszej orientacji, o czym mówią opisane w poprzednich rozdziałach formy pomocy. Podane wysokości dotyczą stanu na dzień **1 listopada 2008 r.** W każdym konkretnym przypadku należy upewnić się czy dana kwota jest aktualna. Informacje można znaleźć w Internecie, Telegazecie TVP 2 lub uzyskać telefonicznie (adresów szukaj na okładce).

wysokość zasiłku dla bezrobotnych (tzw. podstawowa kwota zasiłku) – 551,80 zł

stypendium dla bezrobotnych:

- w okresie odbywania szkolenia – 220,80 zł (40% zasiłku dla bezrobotnych)
- w okresie kontynuowania nauki – 275,90 zł (50% zasiłku dla bezrobotnych)
- w okresie odbywania stażu lub przygotowania do wykonywania zawodu u pracodawcy – 772,60 zł (140% zasiłku dla bezrobotnych)

dodatek szkoleniowy dla bezrobotnych – 110,40 zł (20% wysokości podstawowej kwoty zasiłku)

minimalne wynagrodzenie w 2008 r. – 1126 zł

minimalne wynagrodzenie w 2009 r. – 1276 zł

przeciętne wynagrodzenie (w III kwartale 2008 r.) – 2968,55 zł

kryterium dochodowe z ustawy o pomocy społecznej (od 1 października 2006 – bez zmian w 2008 r.):

- dla osoby samotnie gospodarującej – 477 zł
- na osobę w rodzinie – 351 zł